

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
Навчально-науковий Інститут мистецтв
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації

Спеціалізація «Техніка і технологія реставрації станкового живопису»

Програма навчальної дисципліни
та методичні вказівки до її виконання

Навчально-методичні рекомендації
до виконання практичної та самостійної роботи для студентів
галузь знань - 02 «Культура та мистецтво»

спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація»
освітня програма «Реставрація творів мистецтва»
рівня вищої освіти «бакалавр»

м. Івано-Франківськ
2019

Розробник :

Попенюк Ю.А. – асистент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації.

Рецензенти :

Бойчук Б.В. – кандидат мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва та реставрації;

Типчук В.М. - кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого та декоративного мистецтва та реставрації.

Затверджено на засіданні кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
Навчально-наукового Інституту мистецтв

Протокол № 1 від 31 серпня 2019 р.

Затверджено Вченою Радою
Навчально-наукового Інституту мистецтв
ДВНЗ «Прикарпатський національний університету імені Василя Стефаника»
(протокол № 1 від 31 серпня 2019 р.)

Попенюк Ю. Спеціалізація «Техніка і технологія реставрації станкового живопису» : навчально-методичні рекомендації до виконання практичної та самостійної роботи для студентів спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» освітньо-професійної програма «Реставрація творів мистецтва» рівня вищої освіти «бакалавр»/ розроб. Ю. Попенюк. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університету імені Василя Стефаника», 2019, - 19 с.

ЗМІСТ

- 1.Опис навчального курсу.
2. Пояснювальна записка.
3. Структура залікового кредиту курсу.
4. Програма навчальної дисципліни.
5. Самостійна робота.
6. Система оцінювання курсу.
7. Політика курсу.
8. Рекомендована література.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ОСНОВИ РЕСТАВРАЦІЇ»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів 30	галузь знань - 02 «Культура та мистецтво»	Вибіркова
	спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»	
Модулів 15	освітня програма «Реставрація творів мистецтва»	Рік підготовки 2-4
Змістових модулів 7		Семестр 3-8
Загальна кількість годин - 900		Лекції - 12 год.
		Практичні - 318 год.
Тижневих годин (для денної форми навчання): аудиторних - 5, 3 самостійної роботи - 10, 6	рівня вищої освіти «бакалавр»	Самостійна робота - 570 год.
		Форма контролю: <u>залік</u> (3, 4, 8 семестр), <u>екзамен</u> (5,6, 7 семестр)

2. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма курсу «Техніка і технологія реставрації станкового живопису», розроблена відповідно до навчального плану напряму підготовки 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» дозволяє студентам опанувати сукупність понять, методів та правил, технологічних алгоритмів реставраційних процесів, що мають місце в сучасній реставраційній діяльності. Даний курс розрахований для професійного опанування і поглибленого вивчення правил та прийомів відновлення творів станкового живопису за реставраційними законами, а також створення оптимальних можливостей для фахового і творчого розвитку студентів, формування в них естетичного смаку відповідно до вимог сучасної системи освіти.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є техніка і технологія реставрації станкового живопису, зокрема технологічні процеси спрямовані як на збереження творів мистецтва, так і на максимально можливе відновлення їхнього первісного вигляду, а також ряд консерваційних процесів, які, не змінюючи зовнішнього вигляду твору, запобігають його руйнуванню біологічними організмами і оберігають від втрат.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

- I. Вступ до предмету основи реставрації.
- II Техніка і матеріали станкового темперного живопису.
- III. Руйнування і дефекти станкового темперного живопису.
- IV. Консервація творів станкового темперного живопису.

V. Реставрація творів станкового темперного живопису.

VI. Організація консерваційних та реставраційних робіт.

VII. Консервація та реставрація картин на полотняній основі.

Навчальна дисципліна вивчає реставраційні процеси, що сприяють продовженню життя творів та видалення пізніших записів з авторського живопису, що спотворюють авторський задум і знижують естетичну значущість пам'ятки - зміцнення фарбового шару, левкасу і пошкодженої дошки, видалення потемнілого шару оліфи або олійного лаку, видалення записів, тонування в разі потреби втрачених місць, нанесення захисного шару лаку.

Мета та цілі курсу

Мета курсу полягає у вивченні теоретичних основ з реставраційної діяльності, а також бази понять та категорій, оволодіння технологічними знаннями, котрі є першоосною для успішної професійної майстерності.

Завданнями, що стоять при викладанні дисципліни «Техніка і технологія реставрації станкового живопису» є : вивчення методів дослідження в реставраційній справі, формування відповідального відношення до творів образотворчого мистецтва та безпечної діяльності в процесі роботи.

У разі успішного вивчення дисципліни поглиблюються знання з теорії живопису та правильної творчої художньої діяльності.

Результати навчання (компетентності)

1. Здатність розуміти базові теоретичні та практичні закономірності реставрації творів мистецтва, зміст основних класичних і сучасних категорій та концепцій мистецтвознавчої науки, усвідомлювати їх художньо-естетичну природу.
2. Здатність проводити діагностику стану збереженості матеріально-предметної структури творів мистецтва пошарово від основи до покривного шару.
3. Здатність сформулювати кінцеву мету реставраційного втручання: у відповідності до вимог сучасної наукової реставрації; представляти відреставрований твір мистецтва для обговорення на реставраційній раді.
4. Володіти навчальними методиками, теорією та методикою професійної художньої освіти та дидактикою викладання спеціальних дисциплін з фаху та формувати естетичні смаки, художні навички учнів загальноосвітніх та початкових спеціалізованих мистецьких закладів.
5. Здатність враховувати технічні характеристики наявного обладнання та засобів, визначати ефективні види, кількість сировинних матеріалів та зображально-виражальні засоби художньої творчості.
6. Здатність використовувати знання про основні закономірності й сучасні досягнення у теорії, історії та методології образотворчого мистецтва, реставрації творів мистецтва.
7. Здатність здійснювати творчу діяльність на базі професійних знань та навичок, демонструвати розвинену творчу уяву, використовувати власну образно-асоціативну, стилістичну та пластичну мову художнього твору.
8. Здатність володіти науково-аналітичним апаратом та використовувати професійні знання у практичній, науково-дослідницькій, та мистецтвознавчій діяльності.
9. Здатність створювати та реалізовувати власні художні концепції у творчій діяльності, аргументовані знанням художніх стилів різних епох та володінням академічними та сучасними техніками, прийомами та методиками, спроможність до професійного спілкування щодо актуальних проблем мистецтвознавства.
10. Здатність демонструвати достатньо високий рівень творчої майстерності, розуміти основні шляхи інтерпретації художнього пластичного образу у мистецтвознавчій, творчій та дослідницькій діяльності.
11. Здатність володіння сучасною культурою мистецтвознавчого дослідження, з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

12. Здатність інтегрувати професійні знання та навички і використовувати їх в процесі створення художнього твору, впроваджувати сучасні способи формотворення.
13. Здатність застосовувати під час досліджень та власній творчості закони і правила композиційної організації твору, іконографії, а також засоби інтерпретації, стилізації, трансформації.
14. Здатність презентувати художні твори на вітчизняних і міжнародних виставках, результати мистецтвознавчого дослідження в українських і міжнародних дослідницьких колективах.
15. Здатність застосовувати базові знання провідних художньо-теоретичних систем та концепцій, історичних та мистецьких процесів розвитку образотворчого мистецтва, і реставрації творів мистецтва в творчій та мистецтвознавчій діяльності.
16. Здатність сприймати новітні концепції в галузі образотворчого мистецтва, і реставрації творів мистецтва, поєднувати інновації з усталеними вітчизняними та світовими традиціями.
17. Здатність відтворювати традиційні та синтезувати сучасні технології в межах спеціалізацій образотворчого мистецтва та реставрації.

3. СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ КУРСУ

5. Організація навчання курсу				
Обсяг курсу				
Вид заняття		Загальна кількість годин		
лекції		12		
семінарські заняття / практичні / лабораторні		318		
самостійна робота		570		
Ознаки курсу				
Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий	
III, IV, V, VI, VII, VIII	023Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація	II, III, IV	нормативний	
Тематика курсу				
Тема		лекції	зняття	сам.роб
		кількість годин		
II курс III семестр				
Модуль I. Вступ до предмету основи реставрації Тема 1. Вступ до предмету основи реставрації. Предмет та об'єкт дослідження в реставрації. Методи дослідження.		1	-	14
Модуль II Техніка і матеріали станкового темперного живопису.				
Тема №1. З історії технології середньовічного українського темперного живопису		1	-	15
Тема №2. Основа твору. Технологічні особливості деревини. Виготовлення основи з деревини. Паволока. Полотняна основа.		-	10	15
Тема №3. Левкас. Матеріали і приготування іконного левкасу. Процес накладання левкасу. Рельєфи по левкасу.		-	10	15

Тема №4. Фарбовий шар. Малюнок під живопис. Фарби. Сполучні емульсії середньовічного темперного живопису. Послідовність роботи фарбами. Позолота.	-	10	15
Тема № 5. Захисні покриття.	-	6	15
Завдання для практичної аудиторної роботи : копія лику з української ікони візантійського стилю. Формат : 30 см. По більшій стороні. Матеріал : дошка, жовткова темпера. Скопіювати лик Христа, Богородиці, Архангела чи будь-якого святого за вибором студента.	-	20	20
Модуль III. Руйнування і дефекти станкового темперного живопису.			
Тема №6. Пошкодження та руйнування основи твору. Механічні пошкодження дошки. Деформація дошки. Руйнування, викликані біоорганізмами.	-	4	10
Тема №7. Руйнування левкасу. Механічні пошкодження левкасу. Деформація і руйнування левкасу.	-	4	10
Тема №8. Руйнування фарбового шару. Деформації і втрати живописного шару.	-	4	10
Тема №9. Руйнування захисного покриття.	-	4	10
Загалом за III семестр	2	74	149
II курс IV семестр			
Модуль IV. Консервація творів станкового темперного живопису.			
Тема №10. Обробка творів, уражених біоорганізмами. Боротьба з мікроорганізмами. Обробка творів, уражених жуками-точильниками.	1	10	25
Тема №11. Профілактична проклейка. Матеріали та їх підготовка. Накладення і видалення профілактичної проклейки.	1	10	25
Тема №12. Консервація основи. Матеріали для просочення деревини і просочувальний склад. Процес просочування дошки твору.	-	10	25
Тема №13. Видалення поверхневих забруднень. Забруднення, котрі легко видалити. Нейтралізація лужності або кислотності. Воскові забруднення і бризки фарб. Забруднення, котрі важко видалити.	-	10	25
Завдання для практичної аудиторної роботи : копія ікони візантійського стилю з намісного ряду іконостасу. Формат : 40x30 см. Матеріал : дошка, жовткова темпера. Скопіювати ікону з поясным зображенням (Богородиця Одигітрія, Христос Учитель, Архангел Гавриїл, Святий Миколай тощо).	-	34	49
Загалом за IV семестр	2	74	149
III курс V семестр			
Модуль V. Реставрація творів станкового темперного живопису.			

Тема №14. Реставрація основи. Відновлення цілісності основи. виправлення деформованої основи. Зміцнення деревини.	1	8	15
Тема №15. Зміцнення зруйнованого левкасу. Приготування клею. Підготовка до процесу зміцнення. Основний спосіб зміцнення левкасу - просочення клеєм. Підведення клею під відставання. Особливі випадки зміцнення левкасу. Зміцнення рельєфного левкасу.	1	10	20
Тема №16. Зміцнення фарбового шару. Приготування робочої емульсії. Процес зміцнення живописного шару.	-	10	20
Тема №17. Відновлення ділянок втраченого левкасу. Приготування робочих розчинів. Підготовка поверхні основи. Нанесення левкасу. Відновлення об'ємного та різьбленого левкасу. Бортове зміцнення левкасу.	-	8	19
Тема №18. Видалення потемнілих захисних покриттів. Розчинники, що застосовуються в реставрації станкового темперного живопису. Робочі розчини з органічних розчинників. Розм'якшення і видалення захисних плівок. Пробні розчищення. Способи видалення захисної плівки.	-	8	15
Загалом за V семестр	2	44	89
III курс VI семестр			
Тема №19. Пізніші записи та їх видалення. Дослідження записів і збереження первісного живопису. Види записів і підбір розчинників. Пробні розчищення. Процес видалення записів.	1	10	15
Тема №20. Відшарування і збереження записів. Виникнення і розвиток методів відшарування записів. Сучасний метод відшарування записів. Зарубіжні методи відшарування записів.	-	10	15
Тема №21. Тонування. Фарби для тонування. Підготовка процесу тонування. Способи тонування.	-	10	15
Тема №22. Реставраційне захисне покриття. Вимоги до захисних плівок. Реставраційні оліфні плівки Реставраційні лакові плівки. Реставраційне воскове покриття.	-	10	15
Модуль VI. Організація консерваційних та реставраційних робіт.			
Тема №23. Приміщення реставраційної майстерні. Обладнання, приладдя та інструменти.	1	2	14
Тема №24. Документація процесів консервації та реставрації.	-	2	15
Загалом VI семестр	2	44	89
IV курс VII семестр			
Модуль VII. Консервація та реставрація картин на полотняній основі.			

Тема №25. Реставрація прорваних картин. Наклеювання латки сумішшю воску і смоли. Наклеювання латок емульсійним клеєм.	1	6	8
Тема №26. Дублювання картин на нове полотно. Фотографічні знімки. Нанесення на живопис запобіжного паперового шару. Зняття картини з підрамника. Натягування картини на тимчасовий підрамник. Натягування полотна на тимчасовий підрамник.	1	8	8
Тема №27. Клеючі речовини. Емульсійні клеї. Восковий клей.	-	6	8
Тема №28. Дублювання за допомогою емульсійного клею. Зняття паперового покриття. Натягування картини на постійний розсувний підрамник. Прасування з боку полотна. Прасування з боку полотна на підігрітій підкладній дошці. Найпростіший вид дублювання. Дублювання на автентичному підрамнику. Дублювання з паперовою прокладкою.	-	8	10
Тема №29. Пошкодження лаків. Пати́на.	-	4	8
Тема №30. Пати́на і зняття лаків. Лесування. Штучно забарвлені лаки. Галерейний тон. Штучна пати́на.	-	6	8
Загалом за VII семестр	2	38	50
IV курс VIII семестр			
Тема №31. Очищення поверхні картини. Очищення водою. Комбіноване очищення водою і скипидаром. Очищення мильним розчином та пастоподібними речовинами. Небажані препарати для очищення.	-	6	6
Тема №32. Промивання та регенерація лакового шару. Промивання лакового шару. Регенерація потьмянілих лаків.	-	6	6
Тема №33. Зняття лаків. Збереження живопису. Прийоми швидкого і повільного зняття лаку. Прийоми зняття лаку. Розчинники. Малолеткі розчинники. Розчинність ліноксину і смоляних плівок. Домішки, що посилюють і знижують дію розчинників. Зняття лаку з картин, виконаних в іншій техніці. Зняття лаків з позолочених поверхонь. Контроль за зняттям лаку за допомогою ультрафіолетової лампи. Неправильні прийоми зняття лаків.	1	6	7
Тема №34. Склад і пошкодження фарбового шару. Механічні пошкодження. Закріплення фарбового шару. Осідання олійного фарбового шару. Оптичні зміни фарбового шару. Хімічна зміна пігментів. Пожовтіння і потемніння фарбового шару. Посилення прозорості фарбових шарів на давньому олійному живописі. Пошкодження фарбового шару через «хвороби» ґрунту й основи. Дочасні зміни фарбового шару.	-	8	7
Тема №35. Розчищення пізніших записів і ретуші. Прийоми розчищення пізніших записів і потемнілих ретушей. Неприпустимі способи зняття пізніших записів.	-	6	6

Виправлення старого ґрунтування. Авторські прописи і виправлення. Зняття пізнішої позолоти. Неприпустимі записи розчищення позолоти.			
Тема №36. Ретуш. Ретуш нейтральна і локальна. Техніка ретуші. Ретуш смоляними і водяними фарбами. Ретуш змішаною технікою. Ретуш восковими і олійними фарбами. Записи.	-	6	6
Тема №37. Лакування. Лаки прості і комбіновані. Смоляний лак із верхнім восковим шаром. М'який смоляний лак з верхнім шаром олійного лаку. Лаковані темпері. Перелакування картин. Лакування пульверизатором. Неприпустимі способи лакування.	-	6	6
Загалом за VII семестр	2	44	44
Загалом	12	318	570

4. Програма навчальної дисципліни

II курс III семестр

Модуль I. Вступ до предмету основи реставрації

Тема 1. Лекція. Вступ до предмету основи реставрації. Предмет та об'єкт дослідження в реставрації. Методи дослідження.

Модуль II Техніка і матеріали станкового темперного живопису.

Тема №1. Лекція. З історії технології середньовічного українського темперного живопису

Тема №2. Практична робота. Основа твору. Технологічні особливості деревини. Виготовлення основи з деревини. Паволока. Полотняна основа.

Тема №3. Практична робота. Левкас. Матеріали і приготування іконного левкасу. Процес накладання левкасу. Рельєфи по левкасу.

Тема №4. Практична робота. Фарбовий шар. Малюнок під живопис. Фарби. Сполучні емульсії середньовічного темперного живопису. Послідовність роботи фарбами. Позолота.

Тема № 5. Практична робота. Захисні покриття.

Завдання для практичної аудиторної роботи : копія лику з української ікони візантійського стилю. Формат : 30 см. По більшій стороні. Матеріал : дошка, жовткова темпера. Скопіювати лик Христа, Богородиці, Архангела чи будь-якого святого за вибором студента.

Модуль III. Руйнування і дефекти станкового темперного живопису.

Тема №6. Практична робота. Пошкодження та руйнування основи твору.

Механічні пошкодження дошки. Деформація дошки. Руйнування, викликані біоорганізмами.

Тема №7. Практична робота. Руйнування левкасу. Механічні пошкодження левкасу. Деформація і руйнування левкасу.

Тема №8. Практична робота. Руйнування фарбового шару. Деформації і втрати живописного шару.

Тема №9. Практична робота. Руйнування захисного покриття.

Питання для самоконтролю.

1. З чого виготовляють основу для ікони?
2. Що таке паволока?
3. Який клей тваринного походження використовують для приготування левкасу?
4. Які колагенові клеї визнаєте?
5. До якої температури можна нагрівати колагеновий клей?
6. Які антисептики застосовують в реставраційній справі?
7. З чого складається жовткова темпера?
8. Які біоорганізми руйнують твори станкового живопису?
9. Які методи боротьби з жуками-точильниками ви знаєте?
10. Що сприяє посиленню життєдіяльності мікроорганізмів, що вражають живописний твір?

II курс IV семестр

Модуль IV. Консервація творів станкового темперного живопису.

Тема №10. Лекція. Обробка творів, уражених біоорганізмами. Боротьба з мікроорганізмами. Практична робота. Обробка творів, уражених жуками-точильниками.

Тема №11. Лекція. Профілактична проклейка. Матеріали та їх підготовка. Практична робота. Накладення і видалення профілактичної проклейки.

Тема №12. Практична робота. Консервація основи. Матеріали для просочення деревини і просочувальний склад. Процес просочування дошки твору.

Тема №13 Практична робота. Видалення поверхневих забруднень. Забруднення, котрі легко видалити. Нейтралізація лужності або кислотності. Воскові забруднення і бризки фарб. Забруднення, котрі важко видалити.

Завдання для практичної аудиторної роботи : копія ікони візантійського стилю з намісного ряду іконостасу. Формат : 40x30 см. Матеріал : дошка, жовткова темпера. Скопіювати ікону з поясним зображенням (Богородиця Одигітрія, Христос Учитель, Архангел Гавриїл, Святий Миколай тощо).

Питання для самоконтролю.

1. З якою метою проводиться профілактична проклейка?
2. Для чого використовують цигарковий і мікалентний папір?
3. За допомогою чого видаляють профілактичну проклейку на колагеновому клеї?
4. Яке нейтральне середовище оптимальне на творах живопису?
5. Для чого використовується «універсальний індикатор» в реставраційній справі?
6. З яких компонентів складається емульсія для видалення стійких поверхневих забруднень із захисної плівки?
7. У якому випадку не можна приступати до видалення поверхневих забруднень?

8. Як можна видалити воскові забруднення з живописного твору?

9. Який метод консервації основи живописного твору ви знаєте?

III курс V семестр

Модуль V. Реставрація творів станкового темперного живопису.

Тема №14. Лекція. Реставрація основи. Практична робота. Відновлення цілісності основи. Виправлення деформованої основи. Зміцнення деревини.

Тема №15. Лекція. Зміцнення зруйнованого левкасу. Практична робота. Приготування клею. Підготовка до процесу зміцнення. Основний спосіб зміцнення левкасу - просочення клеєм. Підведення клею під відставання. Особливі випадки зміцнення левкасу. Зміцнення рельєфного левкасу.

Тема №16. Практична робота. Зміцнення фарбового шару. Приготування робочої емульсії. Процес зміцнення живописного шару.

Тема №17. Практична робота. Відновлення ділянок втраченого левкасу. Приготування робочих розчинів. Підготовка поверхні основи. Нанесення левкасу. Відновлення об'ємного та різьбленого левкасу. Бортове зміцнення левкасу.

Тема №18. Практична робота. Видалення потемнілих захисних покриттів. Розчинники, що застосовуються в реставрації станкового темперного живопису. Робочі розчини з органічних розчинників. Розм'якшення і видалення захисних плівок. Пробні розчищення. Способи видалення захисної плівки.

Питання для самоконтролю.

1. Які особливості технологічного процесу відновлення цілісності основи?
2. Які технологічні особливості зміцнення зруйнованого левкасу?
3. Як відбувається зміцнення фарбового шару?
4. Яка послідовність виконання процесу відновлення ділянок втраченого левкасу?
5. З яких компонентів складається емульсія для видалення стійких поверхневих забруднень із захисної плівки?
6. У якому випадку не можна приступати до видалення поверхневих забруднень?

III курс VI семестр.

Тема №19. Лекція. Пізніші записи та їх видалення. Дослідження записів і збереження первісного живопису. Види записів і підбір розчинників. Практична робота. Пробні розчищення. Процес видалення записів.

Тема №20. Практична робота. Відшарування і збереження записів. Виникнення і розвиток методів відшарування записів. Сучасний метод відшарування записів. Зарубіжні методи відшарування записів.

Тема №21. Практична робота. Тонування. Фарби для тонування. Підготовка процесу тонування. Способи тонування.

Тема №22. Практична робота. Реставраційне захисне покриття. Вимоги до захисних плівок. Реставраційні оліфні плівки. Реставраційні лакові плівки. Реставраційне воскове покриття.

Модуль VI. Організація консерваційних та реставраційних робіт.

Тема №23. Лекція. Приміщення реставраційної майстерні. Практична робота. Обладнання, приладдя та інструменти.

Тема №24. Практична робота. Документація процесів консервації та реставрації.

Питання для самоконтролю.

1. Які особливості технологічного процесу видалення записів?
2. Які технологічні особливості процесу тонування?
3. Які є способи тонування?
4. Які вимоги до захисних плівок?
5. Як оформляється документація процесів консервації та реставрації творів мистецтва?

IV курс VII семестр

Модуль VII. Консервація та реставрація картин на полотняній основі.

Тема №25. Лекція. Реставрація прорваних картин. Практична робота. Наклеювання латки сумішшю воску і смоли. Наклеювання латок емульсійним клеєм.

Тема №26. Лекція. Дублювання картин на нове полотно. Фотографічні знімки. Практична робота. Нанесення на живопис запобіжного паперового шару. Зняття картини з підрамника. Натягування картини на тимчасовий підрамник. Натягування полотна на тимчасовий підрамник.

Тема №27. Практична робота. Клеючі речовини. Емульсійні клеї. Восковий клей.

Тема №28. Практична робота. Дублювання за допомогою емульсійного клею. Зняття паперового покриття. Натягування картини на постійний розсувний підрамник. Прасування з боку полотна. Прасування з боку полотна на підігрітій підкладній дошці. Найпростіший вид дублювання. Дублювання на автентичному підрамнику. Дублювання з паперовою прокладкою.

Тема №29. Практична робота. Пошкодження лаків. Патина.

Тема №30. Практична робота. Патина і зняття лаків. Лесування. Штучно забарвлені лаки. Галерейний тон. Штучна патина.

Питання для самоконтролю.

1. Як відрізняється технологічні операції з натягування, перетягування ґрунтованого та не ґрунтованого полотна?
2. Яка технологія обробки прориву полотна?
3. Які є способи перетягування записаного полотна?
4. Яка особливість технологічного процесу закріплення фарбового шару?
5. Яка характеристика технологічного процесу дублювання?
6. Які стадії дублювання та їх детальна характеристика?
7. Що таке патина?

IV курс VIII семестр

Тема №31. Практична робота. Очищення поверхні картини. Очищення водою. Комбіноване очищення водою і скипидаром. Очищення мильним розчином та пастоподібними речовинами. Небажані препарати для очищення.

Тема №32. Практична робота. Промивання та регенерація лакового шару. Промивання лакового шару. Регенерація потьмянілих лаків.

Тема №33. Лекція. Зняття лаків. Збереження живопису. Прийоми швидкого і повільного зняття лаку. Прийоми зняття лаку. Розчинники. Малолеткі розчинники. Розчинність ліноксину і смоляних плівок. Домішки, що посилюють і знижують дію розчинників. Практична робота. Зняття лаку з картин, виконаних в іншій техніці. Зняття лаків з позолочених поверхонь. Контроль за зняттям лаку за допомогою ультрафіолетової лампи. Неправильні прийоми зняття лаків.

Тема №34. Практична робота. Склад і пошкодження фарбового шару. Механічні пошкодження. Закріплення фарбового шару. Осідання олійного фарбового шару. Оптичні зміни фарбового шару. Хімічна зміна пігментів. Пожовтіння і потемніння фарбового шару. Посилення прозорості фарбових шарів на давньому олійному живописі. Пошкодження фарбового шару через «хвороби» ґрунту й основи. Дочасні зміни фарбового шару.

Тема №35. Практична робота. Розчищення пізніших записів і ретуші. Прийоми розчищення пізніших записів і потемнілих ретушей. Неприпустимі способи зняття пізніших записів. виправлення старого ґрунтування. Авторські прописи і виправлення. Зняття пізнішої позолоти. Неприпустимі записи розчищення позолоти.

Тема №36. Практична робота. Ретуш. Ретуш нейтральна і локальна. Техніка ретуші. Ретуш смоляними і водяними фарбами. Ретуш змішаною технікою. Ретуш восковими і олійними фарбами. Записи.

Тема №37. Практична робота. Лакування. Лаки прості і комбіновані. Смоляний лак із верхнім восковим шаром. М'який смоляний лак з верхнім шаром олійного лаку. Лаковані темпері. Перелакування картин. Лакування пульверизатором. Неприпустимі способи лакування.

Питання для самоконтролю.

1. Які технологічні особливості очищення поверхні картини?
2. Які особливості технологічного процесу зняття лаку з творів живопису?
3. Яка послідовність виконання пізніших записів і потемнілих ретушей?
4. Що таке ретуш?
5. Які технологічні особливості лакування картин?

Самостійна робота

Опрацювання теоритичних основ лекційного матеріалу

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Модуль I. Вступ до предмету основи реставрації		
1	Вступ до предмету основи реставрації. Предмет та об'єкт дослідження в реставрації. Методи дослідження.	14
Модуль II Техніка і матеріали станкового темперного живопису.		
2	З історії технології середньовічного українського темперного живопису.	15
3	Основа твору. Практична робота. Технологічні особливості деревини. Виготовлення основи з деревини. Паволока. Полотняна	15

	основа.	
4	Левкас. Матеріали і приготування іконного левкасу. Процес накладання левкасу. Рельєфи по левкасу.	15
5	Фарбовий шар. Малюнок під живопис. Фарби. Сполучні емульсії середньовічного темперного живопису. Послідовність роботи фарбами. Позолота.	15
6	Захисні покриття.	15
7	Копія лику з української ікони візантійського стилю. Формат : 30 см. По більшій стороні. Матеріал : дошка, жовткова темпера. Скопіювати лик Христа, Богородиці, Архангела чи будь-якого святого за вибором студента.	20
Модуль III. Руйнування і дефекти станкового темперного живопису.		
8	Пошкодження та руйнування основи твору. Механічні пошкодження дошки. Деформація дошки. Руйнування, викликані біоорганізмами.	10
9	Руйнування левкасу. Механічні пошкодження левкасу. Деформація і руйнування левкасу.	10
10	Руйнування фарбового шару. Деформації і втрати живописного шару.	10
11	Руйнування захисного покриття.	10
	Загалом за III семестр	149
II курс IV семестр.		
Модуль IV. Консервація творів станкового темперного живопису.		
12	Обробка творів, уражених біоорганізмами. Боротьба з мікроорганізмами. Обробка творів, уражених жуками-точильниками.	25
13	Профілактична проклейка. Матеріали та їх підготовка. Накладення і видалення профілактичної проклейки.	25
14	Консервація основи. Матеріали для просочення деревини і просочувальний склад. Процес просочування дошки твору.	25
15	Видалення поверхневих забруднень. Забруднення, котрі легко видалити. Нейтралізація лужності або кислотності. Воскові забруднення і бризки фарб. Забруднення, котрі важко видалити.	25
16	копія ікони візантійського стилю з намісного ряду іконостасу. Формат : 40x30 см. Матеріал : дошка, жовткова темпера. Скопіювати ікону з поясным зображенням (Богородиця Одигітрія, Христос Учитель, Архангел Гавриїл, Святий Миколай тощо).	49

	Загалом IV семестр.	149
Опрацювання теоритичних основ лекційного матеріалу		
№ з/п	Назва теми	Кількість годин
III курс V семестр.		
Модуль I. Реставрація творів станкового темперного живопису.		
17	Реставрація основи. Відновлення цілісності основи. Практична робота. виправлення деформованої основи. Зміцнення деревини.	15
18	Зміцнення зруйнованого левкасу. Приготування клею. Підготовка до процесу зміцнення. Основний спосіб зміцнення левкасу - просочення клеєм. Підведення клею під відставання. Особливі випадки зміцнення левкасу. Зміцнення рельєфного левкасу.	20
19	Зміцнення фарбового шару. Приготування робочої емульсії. Процес зміцнення живописного шару.	20
20	Відновлення ділянок втраченого левкасу. Приготування робочих розчинів. Підготовка поверхні основи. Нанесення левкасу. Відновлення об'ємного та різьбленого левкасу. Бортове зміцнення левкасу.	19
21	Видалення потемнілих захисних покриттів. Розчинники, що застосовуються в реставрації станкового темперного живопису. Робочі розчини з органічних розчинників. Розм'якшення і видалення захисних плівок. Пробні розчищення. Способи видалення захисної плівки.	15
Загалом за V семестр		89
III курс VI семестр		
22	Пізніші записи та їх видалення. Дослідження записів і збереження первісного живопису. Види записів і підбір розчинників. Практична робота. Пробні розчищення. Процес видалення записів.	15
23	Відшарування і збереження записів. Виникнення і розвиток методів відшарування записів. Сучасний метод відшарування записів. Зарубіжні методи відшарування записів.	15
24	Тонування. Фарби для тонування. Підготовка процесу тонування. Способи тонування.	15
25	Реставраційне захисне покриття. Вимоги до захисних плівок. Реставраційні оліфні плівки Реставраційні лакові плівки. Реставраційне воскове покриття.	15
Модуль VI. Організація консерваційних та реставраційних робіт.		
26	Приміщення реставраційної майстерні. Обладнання, приладдя та інструменти.	14
27	Документація процесів консервації та реставрації.	15
Загалом VI семестр		89

Опрацювання теоритичних основ лекційного матеріалу

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
IV курс VII семестр		
Модуль VII. Консервація та реставрація картин на полотняній основі.		
28	Реставрація прорваних картин. Наклеювання латки сумішшю воску і смоли. Наклеювання латок емульсійним клеєм.	8
29	Дублювання картин на нове полотно. Фотографічні знімки. Нанесення на живопис запобіжного паперового шару. Зняття картини з підрамника. Натягування картини на тимчасовий підрамник. Натягування полотна на тимчасовий підрамник.	8
30	Клеючі речовини. Емульсійні клеї. Восковий клей.	8
31	Дублювання за допомогою емульсійного клею. Зняття паперового покриття. Натягування картини на постійний розсувний підрамник. Прасування з боку полотна. Прасування з боку полотна на підігрітій підкладній дошці. Найпростіший вид дублювання. Дублювання на автентичному підрамнику. Дублювання з паперовою прокладкою.	10
32	Пошкодження лаків. Пати́на.	8
33	Пати́на і зняття лаків. Лесування. Штучно забарвлені лаки. Галерейний тон. Штучна пати́на.	8
Загалом за VII семестр		50
IV курс VIII семестр		
34	Очищення поверхні картини. Очищення водою. Комбіноване очищення водою і скипидаром. Очищення мильним розчином та пастоподібними речовинами. Небажані препарати для очищення.	6
35	Промивання та регенерація лакового шару. Промивання лакового шару. Регенерація потьмянілих лаків.	6
36	Зняття лаків. Збереження живопису. Прийоми швидкого і повільного зняття лаку. Прийоми зняття лаку. Розчинники. Малолеткі розчинники. Розчинність ліноксину і смоляних плівок. Домішки, що посилюють і знижують дію розчинників. Зняття лаку з картин, виконаних в іншій техніці. Зняття лаків з позолочених поверхонь. Контроль за зняттям лаку за допомогою ультрафіолетової лампи. Неправильні прийоми зняття лаків.	7
37	Склад і пошкодження фарбового шару. Механічні пошкодження. Закріплення фарбового шару. Осідання олійного фарбового шару. Оптичні зміни фарбового шару. Хімічна зміна пігментів. Пожовтіння і потемніння фарбового шару. Посилення прозорості фарбових шарів на давньому олійному живописі. Пошкодження фарбового шару через «хвороби» ґрунту й основи. Дочасні зміни фарбового шару.	7
38	Розчищення пізніших записів і ретуші. Прийоми розчищення пізніших записів і потемнілих ретушей. Неприпустимі способи зняття пізніших записів. Виправлення старого ґрунтування. Авторські прописи і виправлення. Зняття пізнішої позолоти.	6

	Неприпустимі записи розчищення позолоти.	
39	Ретуш. Ретуш нейтральна і локальна. Техніка ретуші. Ретуш смоляними і водяними фарбами. Ретуш змішаною технікою. Ретуш восковими і олійними фарбами. Записи.	6
40	Лакування. Лаки прості і комбіновані. Смоляний лак із верхнім восковим шаром. М'який смоляний лак з верхнім шаром олійного лаку. Лаковані темпері. Перелакування картин. Лакування пульверизатором. Неприпустимі способи лакування.	6
	Загалом за VIII семестр	44
	Загалом	570

Система оцінювання курсу

Загальна система оцінювання курсу. Положення про рейтингове оцінювання знань здобувачів вищої освіти у Державному вищому навчальному закладі «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» розроблене на основі Закону України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII), Статуту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Рейтингова оцінка засвоєного матеріалу визначається рівнем виконаних студентом практичних завдань, його креативності протягом занять та шляхом проведення підсумкового контролю знань: кредитно-модульного контролю, семестрового екзамену, заліку, перегляду кафедрою образотворчого декоративного мистецтва та реставрації.

Оцінювання роботи студентів відбувається за допомогою перегляду. Перегляд - це форма контролю вмінь і навчальних досягнень студентів, що полягає в експонуванні завершених робіт або відповідного етапу роботи. Вимоги до обсягів, форматів та інших параметрів робіт, що експонуються на перегляді, визначає викладач і обумовлює в робочій програмі навчальної дисципліни. Перегляд може бути проміжний і підсумковий.

Проміжний перегляд проводить викладач навчальної дисципліни із залученням мінімум двох інших викладачів кафедри за профілем дисципліни.

Спосіб експонування робіт на проміжному перегляді повинен бути достатнім для можливості об'єктивного оцінювання. Проміжний перегляд є відкритим і може проводитися за присутності студентів.

Підсумковий перегляд проводиться з метою виявлення результатів і якості навчання з даної дисципліни, оцінки освітнього процесу на кафедрі та в Інституті загалом.

Вимоги до письмової роботи. Вивчення дисципліни передбачає обов'язкове виконання студентами доповіді на запропоновану тему (історичні відомості про походження живописних технік, технологія і матеріали, реставраційні процеси термінологія). Доповідь як одна з важливих форм самостійної навчальної діяльності студентів передбачає виклад і систематизацію матеріалу, авторську позицію при зіставленні різних точок зору.

Умови допуску до підсумкового контролю. Оцінювання результатів навчання студентів відбувається за допомогою проміжного і підсумкового контролю. Поточний контроль включає в себе відвідування студентами аудиторних занять і перевірку знань та вмінь на практичних заняттях. Поточний контроль проводиться впродовж семестру та включає перевірку аудиторної та самостійної роботи. Необхідність проведення поточного контролю, кількість контрольних заходів, форму проведення визначає викладач навчальної дисципліни.

Проміжний контроль проводиться наприкінці логічно завершеної частини навчальної дисципліни (теми, завдання, етапу виконання роботи). Проміжний контроль проводиться один або кілька разів на семестр і є обов'язковим для всіх студентів, що вивчають дисципліну. Кількість заходів проміжного контролю, час і форму його проведення визначає викладач. Ця інформація відображається в робочій програмі навчальної дисципліни.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання наприкінці семестру або навчального року. Підсумковий контроль проводиться у вигляді заліку, екзамену, підсумкового перегляду, відповідно до навчального плану. Студенти допускаються до підсумкового контролю, якщо вони не мають академічної заборгованості за попередній семестр.

Політика курсу

Об'єктивне комплексне оцінювання дозволяє кожному студенту розкрити свій внутрішній потенціал, спонукає до самовдосконалення та стимулює бажання дотримування особистих досягнень, дає можливість відчувати успіх. Важливо оцінювати також те, як студент бере участь у навчальній діяльності - його активність на заняттях, спосіб спілкування з колегами, готовність до співпраці і прийняття відповідальності, дотримання правил обміну думками та інших норм поведінки на заняттях.

Відвідування занять. Відвідання занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають лекції і практичні заняття курсу.

Пропуски семінарських (практичних, лабораторних) занять відпрацьовуються в обов'язковому порядку. Студент зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття впродовж двох тижнів з дня пропуску заняття.

Рекомендована література

1. Богданов Г. А. Реставрация станковой Богданов. - М. : Изобразительное Искусство, 2001. - 226 с.
2. Бобров Ю.Г. Консервация. Реставрация. Воссоздание. Вопросы терминологии // Художественное наследие. Хранение, исследование, реставрация. - Вып. 13. - М.: ВНИИР, 1990. - С. 5 - 17.
3. Жердзицький В. Є. Живопис. Техніка і технологія: навчальний посібник / В.Є. Жердзицький. – Х. : Колорит, 2006. – 327 с.
4. Зверев В.В. Об истоках и периодизации научной реставрации // Художественное наследие. Хранение, исследование, реставрация. - Вып. 9. - М.: ВНИИР, 1984. - С. 161-167.
5. Зверев В.В. О толковании основных терминов в научной реставрации // Художественное наследие. Хранение, исследование, реставрация. - Внеочер. вып. - М.: ВНИИР, 1989. - С. 44-60.
6. Иванова Е.Ю., Постернак О.П. Техника реставрации станковой масляной живописи. – М.: Индрик, 2005.
7. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища. / Збірник офіційних документів. – К.: Істина, 2002. – 336 с.
8. Реставрация станковой темперной живописи : Учебник / Под ред. В.В. Филатова.- М.: Изобраз. искусство, 1986. – 264 с.: ил.
9. Сланський Б. Техніка живопису та реставрації / Б. Сланський; авт. перед. та упоряд. І. Дорофієнко. – К.: Мистецтво, 2009. – 304 с. : іл.
10. Туманов І. М. Рисунок, живопис, скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання / І.М. Туманов. – Львів: Аверс, 2010. – 496 с.

Викладачка Попенюк Ю.А.